

УДК 342.951:351.82

Роман КІРІН

доктор юридичних наук, доцент, провідний науковий співробітник, Державна установа «Інститут економіко-правових досліджень імені В. К. Макутова Національної академії наук України», бульв. Тараса Шевченка, 60, Київ, Україна, 01032

ORCID: 0000-0003-0089-4086

DOI: 10.32782/LST/2024-3-6

Бібліографічний опис статті: Кірін, Р. (2024). Поняття нафтогазового права. *Law. State. Technology*, 3, 29–40, doi: 10.32782/LST/2024-3-6

ПОНЯТТЯ НАФТОГАЗОВОГО ПРАВА

У статті розглянуто питання, пов'язані із можливістю та доцільністю виокремлення нафтогазового права як комплексної галузі права. Метою цієї статті є формулювання поняття нафтогазового права України.

Методологічну основу цього дослідження склали метод термінологічного аналізу, формально-юридичний метод, методи аналогії та абстрагування, а також інші загальнонаукові та спеціально-наукові методи.

Обґрунтовано регулювання значної частини нафтогазових відносин нормами різних, «нафтогазозначущих» галузей, поєднане із об'єктивним існуванням системи норм, які регулюють нафтогазові відносини. Унікальність останніх виявляється у специфічних особливостях користування надрами в процесі геологічної розвідки, розробки родовищ та зберігання нафти і газу, своєрідності господарської діяльності із їх транспортування, переробки та реалізації. Виділено та розкрито підстави для виокремлення нафтогазової галузі права: – соціально-економічні; – теоретико-правові; – правотворчі. Узагальнено ознаки нафтогазового права: 1) комплексний характер галузі (міжгалузі) права; 2) юридична різноманітність, поєднана із соціальною цілісністю відносин, що є його предметом правового регулювання; 3) об'єктивна необхідність включення до предмету частини відносин, які за своєю природою не є нафтогазовими, але створюють відповідні передумови функціонування нафтогазових відносин; 4) полісуб'єктна природа галузі, норми якої регулюють відносини особливого складу нафтогазових суб'єктів; 5) міжпредметний (поліоб'єктний) зміст відносин, зумовлений диференціацією сфери основної та суміжної нафтогазової діяльності.

Запропоновано під нафтогазовим правом розглядати спеціальну комплексну, інтегровану галузь права – систему правових норм, які регулюють та охороняють нафтогазові відносини, що виникають між нафтогазовими і суміжними суб'єктами з приводу організації та здійснення нафтогазової діяльності, пов'язаної із пошуком і видобутком з надр нафтогазових природних ресурсів та зберіганням, транспортуванням і реалізацією нафтогазової господарської продукції.

Ключові слова: нафта, газ, нафтогазове право, нафтогазові відносини, предмет правового регулювання, нафтогазова галузь.

Roman KIRIN

Doctor of Law, Associate Professor, Leading Research Fellow, State Organization «V. Mamutov Institute of Economic and Legal Research of the National Academy of Sciences of Ukraine», 60, Shevchenko Blvd., Kyiv, Ukraine, 01032

ORCID: 0000-0003-0089-4086

DOI: 10.32782/LST/2024-3-6

To cite this article: Kirin, R. (2024). Poniattia naftohazovoho prava [The Concept of Oil and Gas Law]. *Law. State. Technology*, 3, 29–40, doi: 10.32782/LST/2024-3-6

THE CONCEPT OF OIL AND GAS LAW

The article deals with the issues related to the possibility and expediency of distinguishing oil and gas law as a comprehensive branch of law. The purpose of this article is to formulate the concept of oil and gas law of Ukraine.

The methodological basis of this study was formed by the method of terminological analysis, formal legal method, methods of analogy and abstraction, as well as other general scientific and special scientific methods.

The author substantiates that a significant part of oil and gas relations is regulated by the rules of various «oil and gas-significant» industries, combined with the objective existence of a system of rules governing oil and gas relations. The uniqueness of the latter is manifested in the specific features of subsoil use in the process of geological

exploration, field development and storage of oil and gas, and the peculiarity of economic activities related to their transportation, processing and sale. The author identifies and reveals the grounds for distinguishing the oil and gas branch of law: – socio-economic; – theoretical and legal; – law-making. The author summarizes the features of oil and gas law: 1) complex nature of the branch (inter-branch) of law; 2) legal heterogeneity combined with the social integrity of the relations that are the subject of its legal regulation; 3) the objective need to include in the subject matter a part of relations that are not oil and gas relations by their nature, but create the relevant prerequisites for the functioning of oil and gas relations; 4) the multi-subject nature of the industry, the rules of which regulate the relations of a special composition of oil and gas entities; 5) the inter-subject (multi-object) content of relations due to the differentiation of the sphere of main and related oil and gas activities.

The author proposes to consider oil and gas law as a special comprehensive, integrated branch of law – a system of legal provisions which regulate and protect oil and gas relations arising between oil and gas and related entities with regard to the organization and implementation of oil and gas activities related to the search for and extraction of oil and gas natural resources from the subsoil, and storage, transportation and sale of oil and gas economic products.

Key words: oil, gas, oil and gas law, oil and gas relations, subject of legal regulation, oil and gas industry

Актуальність проблеми. Газ природний (бутани, етан, пропан), газ, розчинений у нафті, конденсат і нафта є корисними копалинами загальнодержавного значення, що відносяться до групи горючих, підгруп – газоподібні та рідкі відповідно. Подібний статус цих корисних копалин встановлено ст. 6 Кодексу України про надра (далі – КпН) (Кодекс України про надра, 1994), а також Переліком корисних копалин загальнодержавного значення («Про затвердження переліків корисних копалин», 1994). Крім того, цей вид сировини належить до категорії А, тобто є такою, що («Про затвердження Загальнодержавної програми розвитку», 2011): а) інтенсивно видобувається в Україні; б) характеризується значними розвіданими запасами корисних копалин і компонентів; в) є предметом експорту або можуть розглядатися як такі з метою забезпечення в стислі строки валютних надходжень і надходжень до державного бюджету. У межах території України виділяються три нафтогазоносні райони: Східний (Дніпровсько-Донецька западина і північно-західна частина Донбасу), Західний (Волино-Подільська плита, Прикарпаття, Карпати і Закарпаття) і Південний (Причорномор'я, Крим та шельф у межах виключної (морської) економічної зони Чорного та Азовського морів). Державним балансом запасів корисних копалин враховано запаси нафти, газу і газового конденсату за 381 родовищем, але наразі більша їх частина знаходиться на тимчасово окупованій території.

У цілому за напрямом вуглеводнів Загальнодержавна програма розвитку мінерально-сировинної бази України протягом 2011-2030 рр. за рахунок державного бюджету передбачала забезпечення приросту запасів вільного газу – 287 млрд куб. метрів, конденсату і нафти – 72,5 млн т. («Про затвердження Загальнодержавної програми розвитку», 2011).

Водночас, в Енергетичній стратегії України на період до 2035 р. («Про схвалення Енергетичної стратегії України», 2017) зазначалося, що Україна використовує для власних потреб різноманітні джерела енергії, такі як нафта, природний газ тощо. Традиційно найбільш затребуваними в Україні наразі є викопні ресурси: природний газ і вугілля, які сумарно становлять понад 60 % вітчизняного енергетичного балансу. Нова Енергетична стратегія України на період до 2050 р. базуватиметься на цільових показниках розвитку економіки у відповідності до Національної економічної стратегії на період до 2030 р., а також на міжнародних зобов'язаннях, взятих Україною – в першу чергу, в рамках Угоди про Асоціацію України з ЄС та Паризької кліматичної угоди («Про схвалення Енергетичної стратегії України», 2023).

Отже важливість нафтогазової галузі (далі – НГГ) для економіки України, її повоєнного відновлення є очевидною, що, в свою чергу, робить сферу правового регулювання сукупності нафтогазових відносин надзвичайно актуальною та своєчасною для наукових досліджень.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання, обрані для аналізу та огляду в цій статті, не можна визнати такими, що надто приваблювали науковців в галузі права, гірництва, нафтогазової справи та інших галузей знань. Певною мірою такий факт можна пояснити тим, що для правників НГГ видавалася не самою простою сферою для досліджень, а вчені зі спеціальностей про Землю також не часто знаходили компроміс між бажаннями та можливостями проводити пошуки у правових категоріях. Втім, окремі публікації все ж варто відмітити.

Зокрема, О. Ковалко, розглядаючи нафтогазові відносини в економічному аспекті, запропонував концептуальний підхід до стратегії розвитку нафтогазових підприємств в Україні в межах вертикально-інтегрованої нафтової компанії,

що обґрунтовано з позицій інституційної теорії та необхідності забезпечення конкурентоспроможності шляхом збільшення обсягів виробництва у різних сферах діяльності, і зокрема – в нафтогазопереробці, нафтохімії та роздрібній торгівлі (Ковалко, 2002).

В роботі Ю. Слюсаренка були досліджені цивільно-правові аспекти правового статусу юридичних осіб нафтогазового комплексу України (далі – НГК), а також визначено його поняття як сукупності взаємопов'язаних юридичних осіб певної організаційно-правової форми в сфері видобування, транспортування, переробки нафти і газу та розподілу продуктів їх переробки (Слюсаренко, 2007).

Однією з кримінально-правових пропозицій Ю. Левченка є систематизація чинників організаційно-управлінського та правового характеру, що зумовлюють і сприяють вчиненню злочинів у НГК, з обґрунтуванням на цій базі практичної реалізації загальних та спеціальних заходів запобігання таким злочинам (Левченко, 2008).

На думку А. Кориневича на становлення і розвиток міжнародного енергетичного права значний вплив мало виникнення національних галузей енергетичного права і поява розвинутого нафтогазового права, до якої протягом 1970-х років призвело відкриття родовищ нафти і газу в голландських, норвезьких, англійських і данських прибережних зонах. В цей же час національне і порівняльне нафтогазове право стало предметом досліджень Відділу енергетичного права і права природних ресурсів Міжнародної асоціації адвокатів (*Section on Energy & Natural Resources Law of the International Bar Association*), що була заснована в кінці 1970-х років і Центру досліджень нафтового права в Університеті м. Данді (*Centre for Petroleum Law Studies at the University of Dundee*) (Кориневич, 2011, с. 5).

На аспект правового регулювання екологічної безпеки в сфері видобування нафти і газу в Україні звернула увагу в своїй дисертації Н. Макаренко. На її переконання, починаючи з радянських часів екологічна безпека у сфері видобування нафти й газу досліджується передусім як засіб правової охорони надр при їх геологічному вивченні й при видобуванні корисних копалин (Макаренко, 2015).

О. Даценко розглянув поняття адміністративно-правового регулювання та його специфіку в НГК, а саме: його цілі, завдання, принципи, правовий статус суб'єктів адміністративно-правових відносин, предмет регулювання, стадії тощо (Даценко, 2016).

Також в адміністративно-правовому аспекті Я. Воронін обґрунтував думку щодо необхід-

ності прийняття кодифікованого акту у НГК, який буде сприяти систематизації та уніфікації існуючих норм, які регулюють відносини у НГК (Воронін, 2016, с. 22). Проте уявляється, що більш обґрунтованою є позиція, за якою саме систематизація законодавства покликана сприяти його кодифікації.

Земельно-правова особливість користування нафтогазоносними надрами, як вважає Д. Данілік, полягає в тому, що за будь-яких умов потрібне волевиявлення самих носіїв земельних прав (власника або землекористувача), в межах земельних ділянок (чи їх частин), які будуть необхідні для потреб НГГ (Данілік, 2022, с. 205).

Нарешті, слід відмітити публікацію Д. Конгара, який вважає, що міжнародне нафтове право займається правовими питаннями, пов'язаними з розвідкою, відкриттям, видобутком, транспортуванням, розподілом і продажем нафти і природного газу. Ця галузь права формується різними законами, нормативно-правовими актами (далі – НПА), конвенціями та угодами як на національному, так і на міжнародному рівні, зокрема енергетичним, екологічним, морським та комерційним правом. Міжнародне нафтове право зазвичай розглядає такі питання, як: – видача ліцензій та дозволів на розвідку та видобуток нафти і газу; – контроль та управління нафтогазовими ресурсами; – фінансування нафтогазових проектів; – торгівля нафтою і газом та ціноутворення; – транспортування та розподіл нафти і газу; – стандарти екологічної та медичної безпеки; – юридичні питання, пов'язані з видобутком нафти і газу на шельфі; – укладання та реалізація нафтогазових контрактів; – вирішення міжнародних енергетичних спорів (Av. Cem Congar, 2023). Зробивши акцент на нафтовому праві, автор по суті, запропонував власне бачення системи міжнародного нафтогазового права.

Окремі аспекти новацій та перспектив розвитку нафтогазового права були предметом розгляду в одній з попередніх публікацій (Кірін, 2018).

Тож, розглянуті вище, а також низка інших публікацій, свідчать про достатню актуальність проблем, пов'язаних із різними аспектами правового забезпечення діяльності НГГ (НГК). Водночас досліджень, в яких би розглядалися концептуальні засади національного нафтогазового права, явно бракує.

Метою дослідження є формулювання поняття нафтогазового права України.

Виклад основного матеріалу. У Міністерстві енергетики України (далі – Міненерго), під

час онлайн-виступів у межах Lugano Business Forum, зазначили про готовність сприяти прискоренню процесів дерегуляції та підвищення прозорості НГГ та сфери критичної сировини для залучення інвестицій та розвитку цих галузей. Зокрема, на панелі форуму «Можливості нафтогазового бізнесу України» було зауважено, що від початку повномасштабного вторгнення РФ в Україну з метою запобігання стагнації НГГ Урядом було прийнято низку рішень для підтримки газовидобувних підприємств та зменшення залежності країни від імпортного природного газу: – запроваджено диференційовану рентну плату за користування надрами та подовжено гарантії до 2032 р. щодо заборони її перегляду або скасування; – урегульовано питання визначення бази оподаткування для природного газу, видобутого в Україні з 1 серпня 2022 р., шляхом встановлення механізму визначення фактичної ціни реалізації газу, що реалізується платниками рентної плати за користування надрами («Міненерго: Залучення інвестицій у нафтогазову галузь», 2023).

Звернемо увагу на те, що в питанні використання терміну «нафтогазова галузь» навіть у профільного Міненерго немає однозначності. Поруч із зазначеним терміном вживаються як тотожні й такі поняття – «нафтогазовий комплекс» та «нафтогазова промисловість», а іноді – «нафтогазовий сектор». Так, на сайті Міненерго у розділі «Діяльність» серед галузей виокремлено «нафтогазову промисловість» («Міністерство енергетики України», 2024). Натомість в урядовому положенні про Міненерго цей орган визначений як головний у системі центральних органів виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну політику в електроенергетичному, ядерно-промисловому, вугільно-промисловому, торфодобувному, нафтогазовому та нафтогазопереробному комплексі. При цьому перераховані комплекси вважаються складовими паливно-енергетичного комплексу (далі – ПЕК) («Про затвердження Положення», 2020). Тож, на перший погляд, може виникнути питання про логічність співвідношення на зразок: «нафтогазова промисловість – одна з галузей» або «нафтогазовий комплекс – один із комплексу». Це при тому, що власне нафтогазова галузь є інтеграцією нафтової та газової галузей.

Подібна ситуація має місце й у базовому джерелі нафтогазового права, яким є Закон України «Про нафту і газ» (далі – закон про НіГ) («Про нафту і газ», 2001). Попри розкриття в цьому законі єдиного терміну «нафтогазова галузь» (ст. 1), в його тексті вживається також

і термін «нафтогазовий комплекс» (ст. 7, 9, 41, 44, 50). Натомість, у господарсько-правовому аспекті сукупність усіх виробничих одиниць, які здійснюють переважно однакові або подібні види виробничої діяльності, складає галузь (Господарський кодекс України, 2003, ст. 260).

В той же час, користуючись терміном «галузь», треба враховувати, що подібність видів економічної діяльності не є чітко визначеною категорією і для різних цілей її можна розглядати як у більш загальному, так і в конкретному контексті («Класифікація видів економічної діяльності», 2010). Тож, цілком допустимо та правомірно розглядати в загальному контексті як галузі економіки певне «господарство», певну «промисловість». Так само має усі підстави на використання й термін «нафтогазовий комплекс», адже в даному випадку йдеться про сукупність нафтової та газової галузей.

Набагато більше неоднозначності у сприйнятті категорії «нафтогазове право», покликаної своїми правовими нормами врегулювати суспільні відносини у сфері НГГ, а саме – від повного заперечення до визнання підгалузевого або інститутського статусу господарського або енергетичного права. При цьому у переважній більшості думок, що цілком виправдано, переважає позиція про комплексний характер цього правового утворення.

Це обумовлено, по-перше, зовнішньою комплексністю НГГ як галузі економіки України, адже згідно із ст. 1 закону про НіГ ця галузь разом з іншими галузями забезпечує пошук, розвідку та розробку родовищ НіГ, транспортування, переробку, зберігання і реалізацію НіГ та продуктів їх переробки.

По-друге, для НГГ характерна й внутрішня комплексність, обумовлена, як зазначалося вище, об'єднанням нафтової та газової галузей, як складових паливної промисловості або ПЕК. Тобто йдеться про дію загальних і спеціальних НПА за колом геологічних об'єктів (родовища нафти, родовища газу, нафтогазові, газоконденсатні родовища) та паливно-енергетичних ресурсів (НіГ як товарна продукція)

По-третє, дія у просторі НПА національного та міжнародного нафтогазового законодавства обумовлена поширенням родовищ НіГ: а) на суші та на морі (на континентальному шельфі та в межах виключної (морської) економічної зони України); б) у прикордонній зоні двох або більше країн (транскордонні родовища).

Крім того, слід враховувати концепцію транснаціонального права, яке включає всі норми, що регулюють дії або події, які виходять за межі національних кордонів (розробка транснаціо-

нальних родовищ). Наразі автономне «транснаціональне нафтогазове право» (*lex petrolea*), набуває поширення і базується на філософії правового плюралізму, згідно з якою кваліфікація в якості «застосовного права» залежить не від санкціонування його країною, а від того, чи було його схвалено професійним співтовариством у конкретній галузі економіки. В якості підгалузі міжнародного права розглядається й міжнародне нафтогазове право.

В зарубіжних публікаціях також наявна термінологічна варіативність у назві відповідної галузі права та законодавства. Проте, найбільш поширеним все ж є поняття «нафтогазове право» (*Oil and Gas Law*) на відміну від близьких до нього – «вуглеводневе право» (*Hydrocarbons Law*) або нафтове право (*Petroleum Law*).

Так, нафтогазове право в США розглядається як галузь права, яка стосується набуття прав власності на НіГ, що знаходяться під землею як до відкриття, так і після їх видобутку, а також судових спорів щодо цих прав. Законодавство, що регулює право власності на НіГ у США, загалом суттєво відрізняється від європейського, оскільки НіГ у США часто перебувають у приватній власності, на відміну від багатьох інших країн, де вони належать державі. У США видобуток НіГ загалом регулюється окремими штатами за допомогою статутів і загального права. Також застосовується федеральне та конституційне право («What is Oil and Gas Law?», 2024).

Відповідаючи на питання – «що таке нафтогазове право?», М. Моралес зазначає, що нафтогазове право – це галузь права, яка регулює видобуток НіГ. Нафтогазове законодавство визначає, кому належить право на видобуток НіГ. Воно визначає, яких умов повинні дотримуватися користувачі надрами, коли вони видобувають НіГ. Галузь нафтогазового права – це поєднання загального права, статутного права та адміністративних норм, які регулюють видобуток і збір цих природних ресурсів у США (Michael Morales, 2024).

Джон С. Лоу описує види діяльності, пов'язані з видобутком НіГ. Його ґрунтовна праця складається з трьох частин, перша з яких присвячена природі та захисту прав на НіГ (John S. Lowe, 2014).

В іншій публікації з нафтогазового права звертається увага на те, що видобуток НіГ проходить різні стадії виробництва. Розвідка та буріння, транспортування для очищення, а також маркетинг та продаж продукту, що пов'язано з маркетингом та збутом. Всі ці процеси, по суті, вимагають укладання великої кількості контрактів з багатьма різними організаці-

ями, а також багатьох субконтрактів, одні з яких з них просто необхідні, а інші вимагаються законом (Lubogo, Isaac Christopher, 2021).

Тож, можна підсумувати, що в зарубіжних країнах нафтогазове право є спеціалізованою галуззю права, яка регулює розвідку, видобуток і розподіл ресурсів НіГ. Це поєднання кількох правових галузей, зокрема, права власності, договірної та екологічного права. Для інвесторів це право є основою розуміння прав, обов'язків та ризиків, пов'язаних з інвестиціями в НГГ. Нафтогазове законодавство створює основу для її функціонування. Воно регулює розвідку, видобуток, переробку та продаж ресурсів. Крім того, це право формує відносини між землевласниками, державними органами та компаніями, забезпечуючи дотримання нормативних вимог та захист інтересів зацікавлених сторін («Oil and Gas Law», 2024).

Дійсно, джерельна база нафтогазового права, окремі закони якого розглядалися раніше (Кірін, Павличенко, Хоменко, Коровяка, 2022), лише підкреслює комплексність цієї галузі права. Крім того, на користь цієї позиції можна навести також й такі аргументи (Кірін, 2023, с. 16):

1) формування нових комплексних утворень – комплексних галузей права є наслідком особливостей сучасного розвитку загальної системи національного права і пояснюється, перш за все, ускладненням суспільних відносин, виникненням нових сфер діяльності, що вимагають адекватного правового регулювання;

2) становлення нової галузі права є результатом синтезу низки передумов, настання яких формує її як відносно відокремлену систему, що затребувана державою, суспільством, юридичною практикою і наукою;

3) юридичною основою та необхідною передумовою для їх формування в сучасний період є існування відповідних комплексних галузей законодавства, первинним елементом у процесі формування яких є комплексні НПА;

4) сучасна система права наразі знаходиться в стадії розвитку не як сукупності однопорядкових галузей, а трансформується у диференційовану цілісність, що має багаторівневий та ієрархічний характер.

Дійсно, претензія на статус галузі права має бути обґрунтована, перш за все, наявністю певної сукупності суспільних відносин, яка за своїм змістом володіє тим чи іншим рівнем однорідності. Саме існування специфічного предмету, який об'єктивно вимагає правової регламентації, дає підстави для відокремлення відповідного правового угруповання із своєрідним видом

суспільних відносин. Тож, навіть в умовах, коли регулювання значної частини нафтогазових відносин інтегровано у нормах різних, «нафтогазозначущих» галузей, не можна не помітити об'єктивне існування системи норм, які регулюють саме нафтогазові відносини. Унікальність останніх виявляється у специфічних особливостях користування надрами в процесі геологічної розвідки, розробки родовищ та зберігання НіГ, своєрідності господарської діяльності із їх транспортування, переробки та реалізації. Саме ця юридична специфіка суспільних нафтогазових відносин є першоосною вирішення їх як предмету правового регулювання окремою спеціалізованою комплексною галуззю (міжгалуззю) нафтогазового права.

Його нормативно-правову базу становить національне нафтогазове законодавство, яке за останні роки, із прийняттям блоку НПА, спрямованих, у тому числі, й на вуглеводневу євроінтеграцію, істотно розширилося, достатньо розвинулося та набуло якісно нового змісту (Кірін, 2017).

Спираючись на загальноприйняті положення теорії права, в якості підстав для виокремлення нафтогазової галузі права, виділимо та розкриємо наявність наступних з них:

1) соціально-економічні підстави – зацікавленість держави та потреба суспільства в існуванні нафтогазового угруповання НПА: 1.1) забезпечення економічної безпеки держави – передбачає, у тому числі, мінімізацію імпорту вуглеводневої сировини, збільшення власного видобутку НіГ значно підвищить економічну незалежність і безпеку України, одним із завдань Стратегії економічної безпеки України у сфері виробничої безпеки є залучення внутрішніх та іноземних інвестицій у модернізацію і розвиток об'єктів енергетичної інфраструктури («Про рішення Ради національної безпеки і оборони», 2021); 1.2) забезпечення енергетичної безпеки держави – одним із пріоритетних завдань Стратегії енергетичної безпеки («Про схвалення Стратегії енергетичної безпеки», 2021) є запобігання посиленню залежності України від зовнішніх постачальників, забезпечення належного рівня диверсифікації енергетичних ресурсів та технологій, зокрема через економічно обґрунтоване зростання обсягів видобування НіГ; 1.3) наявність нафтогазової економічної діяльності – державний класифікатор містить такі види, пов'язані із НіГ як: – (В) Добувна промисловість і розроблення кар'єрів (06 Добування сирової нафти та природного газу – 06.1 Добування сирової нафти; 06.2 Добування природного газу; 09 Надання допоміжних послуг

у сфері добувної промисловості та розроблення кар'єрів – 09.1 Надання допоміжних послуг у сфері добування нафти та природного газу); – (СД) Виробництво коксу та продуктів нафтоперероблення (19 Виробництво коксу та продуктів нафтоперероблення – 19.2 Виробництво продуктів нафтоперероблення); – (D) Постачання електроенергії, газу, пари та кондиційованого повітря (35.2 Виробництво газу; розподілення газоподібного палива через місцеві (локальні) трубопроводи – 35.23 Торгівля газом через місцеві (локальні) трубопроводи; 1.4) наявність нафтогазової освіти та науки: – в Україні підготовка фахівців у закладах вищої освіти наразі здійснюється за спеціальністю 185 «Нафтогазова інженерія та технології» (з 01.11.2024 р. набуває чинності урядова постанова, за якою вводиться спеціальність G16 «Гірництво та нафтогазові технології», яка відноситься до галузі знань G «Інженерія, виробництво та будівництво» («Про внесення змін до переліку галузей знань і спеціальностей», 2024); – наявність профільних освітніх та наукових нафтогазових установ – Івано-Франківській національний технічний університет нафти і газу, в системі Національної академії наук України – Інститут газу, Інститут геології і геохімії горючих копалин, Інститут біоорганічної хімії та нафтохімії ім. В.П. Кухаря, Відділення фізико-хімії горючих копалин Інституту фізико-органічної хімії і вуглехімії ім. Л.М. Литвиненка; – наявність наукової школи «Геологія нафти і газу» (геологія вуглеводнів, нафтогазова геологія) — прикладного розділу геології, який вивчає утворення та накопичення вуглеводнів у надрах Землі, з метою науково обґрунтованого прогнозу знаходження покладів НіГ, вибору раціонального комплексу методів їх пошуку, розвідки, підрахунку запасів та оптимального режиму розробки; 1.5) державна та суспільна повага до працівників НГГ – в Україні встановлено професійне свято («Про День працівників», 1993).

2) теоретико-правові підстави – наявність предмету та специфіки симбіозу одно- та різнорідних суспільних (нафтогазових) відносин, що потребують самостійного регулювання: 2.1) особливості регулювання відносин у НГГ, пов'язані з об'єктивними умовами її функціонування: – постійне і безперервне збалансування видобутку, постачання і споживання газу, для забезпечення якого встановлюється єдине диспетчерське (оперативно-технологічне) управління Єдиною газотранспортною системою України (далі – ЄГТСУ); – наявність ЄГТСУ для газопостачання споживачів; – підвищена вибухо- та пожежонебезпечність НіГ та

продуктів їх переробки і необхідність у зв'язку з цим підтримання надійності та безпеки експлуатації об'єктів НГГ; 2.2) специфіка принципів державної політики в НГГ – встановлено 17 принципів, на яких базується державна політика в НГГ (Про нафту і газ, 2001, ст. 5); 2.3) окреслення сфери дії базового законодавчого акту нафтогазового законодавства – відносини, незалежно від форм власності господарюючих суб'єктів – їх учасників, що виникають у зв'язку з: – геологічним вивченням нафтогазоносності надр; – розробкою родовищ НіГ; – зберіганням, транспортуванням та реалізацією НіГ та продуктів їх переробки (тож під нафтогазовими відносинами слід розуміти відносини, що виникають у процесі геологічного вивчення, видобування, зберігання, транспортування та реалізації нафти і газу та продуктів їх переробки); 2.4) наявність спеціального суб'єкта державного управління НГГ – одним із основних завдань Міністерства є забезпечення формування та реалізація державної політики у НГГ та нафтогазопереробному комплексі; 2.5) наявність спеціального національного суб'єкта господарювання у НГГ – акціонерне товариство «Національна акціонерна компанія «Нафтогаз України» утворено на виконання Указу Президента України від 25.02.1998 р. № 151 «Про реформування нафтогазового комплексу України» та має на меті діяльність з одержання прибутку від провадження нафтогазової та суміжної господарської діяльності («Деякі питання акціонерного товариства», 2016); 2.6) наявність особливостей регулювання відносин у НГГ окремих суб'єктів господарювання – підприємств, частка держави у статутному капіталі яких 50 відсотків та більше, господарських товариств, 50 відсотків та більше акцій (часток) яких знаходяться у статутних капіталах інших господарських товариств, акціонером яких є держава і володіє в них контрольним пакетом акцій; 2.7) специфіка предмету правового регулювання – суспільні відносини, що утворюють предмет нафтогазового права, є сукупністю (федерацією) безпосередньо та опосередковано нафтогазових, що обумовлює їх меншу єдність у порівнянні із «унітарними» галузями права; – приписами нафтогазового законодавства у прямий, відсилний або бланкетний спосіб регулюються такі види відносини як: – нафтогазові; – господарські; – адміністративні; – антимонопольні; – муніципальні; – цивільні; – надрові; – земельні; – підземні, – водні; – фінансові; – бюджетні; – договірні; – геологічні; – гірничі; – будівельні; – транспортні; – екологічні; – природоохоронні; – страхові; – санкційні; – охоронні; –

трудові; – кримінальні; – міжнародні (при цьому податкові відносини щодо ставок рентної плати за видобування НіГ в законі жодним чином не згадуються);

3) правотворчі підстави – наявність спеціальних НПА в сфері НГГ та об'єктивність процесу їх виокремлення: 3.1) нафтогазове законодавство має міжгалузеву (комплексну) систему, що охоплює НПА, які містять норми кількох галузей права; 3.2) у чинному Класифікаторі галузей законодавства України («Про затвердження Класифікатора галузей законодавства», 2004) як таке нафтогазове законодавство відсутнє, але, наприклад, у галузі законодавства про житлово-комунальне господарство (підгалузь – законодавство про комунальні послуги) є інститут законодавства про газопостачання, а у галузі промислового законодавства (підгалузь – законодавство про паливну промисловість) виділено інститут законодавства про хімічну і нафтохімічну промисловість; 3.3) серед документів, розподілених згідно юридичної класифікації Інформаційно-пошукової системи «Законодавство України» офіційного веб-порталу парламенту України «Рада», в галузі законодавства про діяльність галузей промисловості (промислове законодавство) виділено законодавство про паливну промисловість (4463 документи), до якого входять нафтове законодавство (1007 НПА) та газове законодавство (1995 НПА), а також законодавство про ПЕК (3216 НПА) (до кількості НПА включені як чинні так і ті, що втратили чинність); 3.4) наявність системних ознак нафтогазової групи правових норм і їх структурних складових (поділ на підгалузі, інститути, норми права) – загальне нафтогазове право; – нафтове право; – газове право; – нафтогазове адміністративне право; – нафтогазове муніципальне право; – нафтогазове надрове право; – нафтогазове геологічне право; – нафтогазове гірниче право; – нафтогазове підземне право; – нафтогазове транспортне право; – нафтогазове екологічне право.

Нарешті слід узагальнити ознаки і сформулювати поняття власне нафтогазового права як галузі права. Отже нафтогазове право, це, по-перше, комплексна галузь права, яка являє собою сукупність різних за юридичною природою норм, що регулюють органічний за змістом комплекс безпосередніх нафтогазових та опосередкованих з ними суспільних відносин. Тобто предмет нафтогазового права зовні уявляється юридично різномірним, проте єдиним у соціальному відношенні, а отже є соціально цілісним. До того ж частина комплексу відносин, що увійшла до предмету цього правового

угруповання, об'єктивно необхідна для здійснення нафтогазової діяльності, проте за своєю економічною природою не є нафтогазовою – ці відносини лише створюють відповідні передумови функціонування нафтогазових відносин.

По-друге, нафтогазове право є інтегрованою (полісуб'єктною) галузь права, норми якої регулюють відносини особливого складу нафтогазових суб'єктів.

По-третє, нафтогазове право – це міжпредметна (поліоб'єктна) галузь права, що зумовлено диференціацією сфери основної та суміжної нафтогазової діяльності її суб'єктів, яка має дуалістичну, природоресурсну (пошук та вилучення з надр нафтогазових ресурсів) та господарську (зберігання, транспортування та реалізація нафтогазової продукції) природу.

Таким чином, під нафтогазовим правом пропонується розглядати спеціальну комплексну, інтегровану галузь права – систему правових норм, які регулюють та охороняють нафтогазові відносини, що виникають між нафтогазовими і суміжними суб'єктами з приводу організації та здійснення нафтогазової діяльності, пов'язаної із пошуком і видобутком з надр нафтогазових природних ресурсів та зберіганням, транспортуванням та реалізацією нафтогазової господарської продукції.

Висновки. За підсумками проведеного дослідження є підстави стверджувати наступне.

1. Виявлено неоднозначність у сприйнятті категорії «нафтогазове право», як комплексної галузі права, покликаною своїми нормами врегулювати суспільні відносини у сфері НГГ, що обумовлено: – зовнішньою комплексністю НГГ як галузі економіки України; – внутрішньою комплексністю НГГ, яка об'єднує нафтову та газову галузі, як складові паливно-енергетичного комплексу; – дією у просторі НПА національного та міжнародного нафтогазового законодавства.

2. Встановлено, що у зарубіжних публікаціях наявна термінологічна варіативність у назвах нафтогазової галузі права та законодавства, найбільш поширеним з яких все ж є поняття «нафтогазове право» (Oil and Gas Law) на відміну від близьких до нього – «вуглеводневе право» (Hydrocarbons Law) або нафтове право (Petroleum Law).

3. Обґрунтовано регулювання значної частини нафтогазових відносин нормами різних, «нафтогадозначущих» галузей, поєднане із об'єктивним існуванням системи норм, які регулюють саме нафтогазові відносини. Унікальність останніх виявляється у специфічних особливостях користування надрами в процесі

геологічної розвідки, розробки родовищ та зберігання НіГ, своєрідності господарської діяльності із їх транспортування, переробки та реалізації. Саме ця юридична специфіка суспільних нафтогазових відносин є першоосновою вирішення їх як предмету правового регулювання окремою спеціалізованою комплексною галуззю (міжгалуззю) нафтогазового права.

4. Виділено та розкрито наявність підстав для виокремлення нафтогазової галузі права: 1) соціально-економічні підстави: – забезпечення економічної та енергетичної безпеки; – наявність нафтогазової економічної діяльності; – наявність нафтогазової освіти та науки; – державна та суспільна повага до працівників НГГ; 2) теоретико-правові підстави: – наявність особливостей регулювання відносин у НГГ, пов'язаних з об'єктивними умовами її функціонування; – специфіка принципів державної політики в НГГ; – окреслення сфери дії базового нафтогазового законодавчого акту; – наявність спеціального суб'єкта державного управління НГГ та спеціального національного суб'єкта господарювання у НГГ; – наявність особливостей регулювання відносин у НГГ окремих суб'єктів господарювання; – специфіка предмету правового регулювання; 3) правотворчі підстави: – наявність спеціальних НПА в сфері НГГ та об'єктивність процесу їх виокремлення; – міжгалузєва (комплексна) система нафтогазового законодавства; – наявність класифікації та обліку НПА нафтового та газового законодавства; – наявність системних ознак нафтогазової групи правових норм і їх структурних складових.

5. Узагальнено ознаки нафтогазового права: 1) комплексний характер галузі права, яка являє собою сукупність норм, що регулюють органічний за змістом комплекс безпосередніх нафтогазових та опосередкованих з ними суспільних відносин; 2) юридична різноманітність, поєднана із соціальною цілісністю відносин, що є його предметом правового регулювання; 3) об'єктивна необхідність включення до предмету частини відносин, які за своєю природою не є нафтогазовими, але створюють відповідні передумови функціонування нафтогазових відносин; 4) полісуб'єктна природа галузі, норми якої регулюють відносини особливого складу нафтогазових суб'єктів; 5) міжпредметний (поліоб'єктний) зміст відносин, зумовлений диференціацією сфери основної та суміжної нафтогазової діяльності. Запропоновано

6. Запропоновано під нафтогазовим правом розглядати спеціальну комплексну, інтегровану галузь права – систему правових норм, які регу-

люють та охороняють нафтогазові відносини, що виникають між нафтогазовими і суміжними суб'єктами з приводу організації та здійснення нафтогазової діяльності, пов'язаної із пошуком

і видобутком з надр нафтогазових природних ресурсів та зберіганням, транспортуванням та реалізацією нафтогазової господарської продукції.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Кодекс України про надра: Закон України від 27.07.1994 р. № 132/94-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/132/94-%D0%B2%D1%80#Text>
2. Про затвердження переліків корисних копалин загальнодержавного та місцевого значення: постанова Кабінету Міністрів України від 12.12.1994 р. № 827 (у редакції постанови Кабінету Міністрів України від 28.12.2011 р. № 1370). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/827-94-%D0%BF#Text>
3. Про затвердження Загальнодержавної програми розвитку мінерально-сировинної бази України на період до 2030 року: Закон України від 21 квітня 2011 р. № 3268-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3268-17#Text>
4. Про схвалення Енергетичної стратегії України на період до 2035 року «Безпека, енергоефективність, конкурентоспроможність»: розпорядження Кабінету Міністрів України від 18 серпня 2017 р. № 605 (втратило чинність на підставі розпорядження № 373-р від 21.04.2023 р.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/605-2017-%D1%80#Text>
5. Про схвалення Енергетичної стратегії України на період до 2050 року : розпорядження Кабінету Міністрів України від 21 квітня 2023 р. № 373-р. *Офіційний вісник України*. 2023. № 47, ст. 2575.
6. Ковалко О. М. Стратегія управління нафтогазовим комплексом України в умовах інституційно-інноваційних перетворень: *автореф. дис... канд. економ. наук: 08.02.03*. Київ, 2002. 15 с.
7. Слюсаренко Ю. А. Правовий статус юридичних осіб нафтогазового комплексу України (цивільно-правові аспекти): *автореф. дис... канд. юрид. наук: 12.00.03*. Київ, 2007. 20 с.
8. Левченко Ю. О. Запобігання злочинам, що вчиняються у нафтогазовому комплексі України: *автореф. дис... канд. юрид. наук: 12.00.08*. Київ, 2008. 21 с.
9. Кориневич А. О. Місце міжнародного енергетичного права у системі сучасного міжнародного права: *автореф. дис... канд. юрид. наук: 12.00.11*. Київ, 2011. 20 с.
10. Макаренко Н. А. Правове регулювання екологічної безпеки в сфері видобування нафти і газу в Україні: *автореф. дис... канд. юрид. наук: 12.00.06*. Київ, 2015. 18 с.
11. Даценко О. М. Адміністративно-правове регулювання нафтогазового комплексу України: *автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07*. Запоріжжя, 2016. 23 с.
12. Воронін Я. Г. Дозвільна діяльність у нафтогазовому комплексі України: адміністративно-правовий аспект: *автореф. дис. ... д-ра. юрид. наук: 12.00.07*. Харків, 2016. 44 с.
13. Данілік Д. М. Особливості правової регламентації використання земельних ділянок для потреб нафтогазової галузі. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2022. № 7. С. 204–206. DOI <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2022-7/45>
14. Av. Sem Congar. Нафтова промисловість та правове регулювання (17.06.2023). URL: <https://www.linkedin.com/pulse/>
15. Кірін Р. С. Новації та перспективи розвитку нафтогазового права. *Сучасний стан та перспективи розвитку земельного, аграрного, екологічного та природоресурсного права: теорія та практика*: зб. матеріалів наук.-практ. конф. (м. Харків, 7 грудня 2018 р.). Нац. юрид. ун-т імені Ярослава Мудрого: за ред. А.П. Гетьмана, М.В. Шульги. Х.: ТОВ «Оберіг», 2018. 296 с. С. 244–246.
16. Міненерго: Залучення інвестицій у нафтогазову галузь та сферу критичної сировини посилить енергетичну безпеку України (12.05.2023). URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/minenerho-zaluchennia-investytsii-u-naftohazovu-haluz-ta-sferu-krytychnoi-syrovyny-posylyt-enerhetychnu-bezpeku-ukrainy>
17. Міністерство енергетики України. Діяльність. (2024) URL: <https://mev.gov.ua/storinka/diyalnist>
18. Про затвердження Положення про Міністерство енергетики України: постанова Кабінету Міністрів України від 17 червня 2020 р. № 507. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/507-2020-%D0%BF#Text>
19. Про нафту і газ: Закон України від 12 липня 2001 р. № 2665-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2665-14#Text>
20. Господарський кодекс України: Закон України від 16 січня 2003 р. № 436-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/436-15#Text>
21. Класифікація видів економічної діяльності ДК 009:2010: наказ Державного комітету України з питань технічного регулювання та споживчої політики від 11.10.2010 р. № 457. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/vb457609-10#Text>

22. What is Oil and Gas Law? 2024. URL: <https://www.hg.org/oil-and-gas-law.html>
23. Michael Morales. What Is Oil and Gas Law? (2024). URL: <https://legalcareerpath.com/oil-gas-law/>
24. John S. Lowe, Oil and Gas Law in a Nutshell. *West Academic Publishing*, 6th edition. 2014, 550 p.
25. Lubogo, Isaac Christopher. The Law of Oil and Gas in Uganda. *Jescho Publishing House*. 2021. URL: <https://hdl.handle.net/20.500.11951/943>
26. Oil and Gas Law: An Overview for Oil and Gas Investors (19.01.2024). URL: <https://www.dwenergygroup.com/oil-and-gas-law-an-overview-for-oil-and-gas-investors/#:~:text=Oil%20and%20gas%20law%20is,%2C%20contract%2C%20and%20environmental%20law>
27. Кірін Р., Павличенко А., Хоменко В., Коровяка Є. Закони як джерела нафтогазового права. *Сучасна державна екологічна політика і безпека суверенної України: проблеми та перспективи правового забезпечення*: матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Київ, 28.01.2022 р.). Наук. ред. В. Устименко. Чернігів: Десна Поліграф, 2022. 216 с. С. 24–37.
28. Кірін Р. С. Актуальні проблеми урбоєкологічного права: монографія. НАН України. *Державна установа «Інститут економіко-правових досліджень імені В.К. Макутова Національної академії наук України»*. Київ, Дніпро: Журфонд,, 2023. 351 с. DOI: <https://doi.org/10.35668/978-617-14-0043-6>
29. Кірін Р. С. Проблеми розвитку нафтогазового законодавства в умовах міжнародних інтеграційних процесів. *Актуальні проблеми розвитку права і держави в умовах міжнародних інтеграційних процесів*: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. Дніпро: Ун-т митної справи та фінансів, 2017. 161 с. С. 157–159.
30. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 11 серпня 2021 року «Про Стратегію економічної безпеки України на період до 2025 року»: Указ Президента України від 11 серпня 2021 р. № 347/2021. *Офіційний вісник України*. 2021. № 65, ст. 4104.
31. Про схвалення Стратегії енергетичної безпеки: розпорядження Кабінету Міністрів України від 4 серпня 2021 р. № 907-р. *Офіційний вісник України*. 2021. № 64, ст. 4071.
32. Про внесення змін до переліку галузей знань і спеціальностей, за якими здійснюється підготовка здобувачів вищої та фахової передвищої освіти: постанова Кабінету Міністрів України від 30 серпня 2024 р. № 1021. *Урядовий кур'єр* від 10.09.2024 — № 183.
33. Про День працівників нафтової, газової та нафтопереробної промисловості: Указ Президента України від 12 серпня 1993 р. № 302/93. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/302/93#Text>
34. Деякі питання акціонерного товариства «Національна акціонерна компанія «Нафтогаз України»: постанова Кабінету Міністрів України від 14 грудня 2016 р. № 1044 (в редакції постанови Кабінету Міністрів України від 26 січня 2024 р. № 85). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/85-2024-%D0%BF#Text>
35. Про затвердження Класифікатора галузей законодавства України: наказ Міністерства юстиції України від 02.06.2004 р. № 43/5. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v43_5323-04#Text

REFERENCES:

1. Kodeks Ukrainy pro nadra [The Subsoil Code of Ukraine]: Zakon Ukrainy vid 27.07.1994 r. № 132/94-VR. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/132/94-%D0%B2%D1%80#Text> [in Ukrainian].
2. Pro zatverdzhennia perelikiv korysnykh kopalyn zahalnodержavnogo ta mistsevoho znachennia [On approval of the lists of minerals of national and local importance]: postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 12.12.1994 r. № 827 (u redaktsii postanovy Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 28.12.2011 r. № 1370). Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/827-94-%D0%BF#Text> [in Ukrainian].
3. Pro zatverdzhennia Zahalnodержavnoi prohramy rozvytku mineralno-syrovynnoi bazy Ukrainy na period do 2030 roku [On approval of the National Program for the Development of the Mineral Resources Base of Ukraine for the period up to 2030]: Zakon Ukrainy vid 21 kvitnia 2011 r. № 3268-VI. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3268-17#Text> [in Ukrainian].
4. Pro skhvalennia Enerhetychnoi stratehii Ukrainy na period do 2035 roku «Bezpeka, enerhoefektyvnist, konkurentospromozhnist» [On approval of the Energy Strategy of Ukraine for the period up to 2035 «Security, Energy Efficiency, Competitiveness»]: rozporiadzhennia Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 18 serpnia 2017 r. № 605 (vtratulo chynnist na pidstavi rozporiadzhennia № 373-r vid 21.04.2023 r.). Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/605-2017-%D1%80#Text> [in Ukrainian].
5. Pro skhvalennia Enerhetychnoi stratehii Ukrainy na period do 2050 roku [On approval of the Energy Strategy of Ukraine until 2050]: rozporiadzhennia Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 21 kvitnia 2023 r. № 373-r. *Ofitsiinyi visnyk Ukrainy*. 2023. № 47, st. 2575. [in Ukrainian].
6. Kovalko, O. M. (2002). Stratehiia upravlinnia naftohazovym kompleksom Ukrainy v umovakh instytutsiino-innovatsiinykh peretvoren [Management Strategy of the Oil and Gas Complex of Ukraine in the Context of Institutional and Innovative Transformations]: avtoref. dys... kand. ekonom. nauk: 08.02.03. Kyiv, 15 s. [in Ukrainian].

7. Sliusarenko, Yu. A. (2007). Pravovyi status yurydychnykh osib naftohazovoho kompleksu Ukrainy (tsyvilno-pravovi aspekty) [Legal status of legal entities in the oil and gas sector of Ukraine (civil law aspects)]: avtoref. dys... kand. yuryd. nauk: 12.00.03. Kyiv, 20 s. [in Ukrainian].
8. Levchenko, Yu. O. (2008). Zapobihannia zlochynam, shcho vchyniautsia u naftohazovomu kompleksi Ukrainy [Prevention of crimes committed in the oil and gas sector of Ukraine]: avtoref. dys... kand. yuryd. nauk: 12.00.08. Kyiv, 21 s. [in Ukrainian].
9. Korynevych, A. O. (2011). Mistse mizhnarodnoho enerhetychnoho prava u systemi suchasnoho mizhnarodnoho prava [The Place of International Energy Law in the System of Modern International Law]: avtoref. dys... kand. yuryd. nauk: 12.00.11. Kyiv, 20 s. [in Ukrainian].
10. Makarenko, N. A. (2015). Pravove rehuliuвання ekolohichnoi bezpeky v sferi vydobuvannia nafty i hazu v Ukraini [Legal regulation of environmental safety in the field of oil and gas production in Ukraine]: avtoref. dys... kand. yuryd. nauk: 12.00.06. Kyiv, 18 s. [in Ukrainian].
11. Datsenko, O. M. (2016). Administratyvno-pravove rehuliuвання naftohazovoho kompleksu Ukrainy [Administrative and Legal Regulation of the Oil and Gas Industry of Ukraine]: avtoref. dys. ... kand. yuryd. nau: 12.00.07. Zaporizhzhia, 23 s. [in Ukrainian].
12. Voronin, Ya. H. (2016). Dozvilna diialnist u naftohazovomu kompleksi Ukrainy : administratyvno-pravovyi aspekt [Permitting Activities in the Oil and Gas Industry of Ukraine: Administrative and Legal Aspects]: avtoref. dys. ... d-ra. yuryd. nauk: 12.00.07. Kharkiv, 44 s. [in Ukrainian].
13. Danilik, D. M. (2022). Osoblyvosti pravovoi rehlementatsii vykorystannia zemelnykh dilianok dlia potreb naftohazovoi haluzi [Peculiarities of legal regulation of land use for the needs of the oil and gas industry]. *Yurydychnyi naukovyi elektronnyi zhurnal*. № 7. S. 204–206. DOI <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2022-7/45> [in Ukrainian].
14. Av. Cem Congar. Naftova promyslovist ta pravove rehuliuвання [The oil industry and legal regulation] (17.06.2023). Retrieved from: <https://www.linkedin.com/pulse/> [in Ukrainian].
15. Kirin, R. S. (2018). Novatsii ta perspektyvy rozvytku naftohazovoho prava [Innovations and prospects for the development of oil and gas law]. Suchasnyi stan ta perspektyvy rozvytku zemelnoho, aharnoho, ekolohichnoho ta pryrodoresurnoho prava: teoriia ta praktyka: zb. materialiv nauk.-prakt. konf. (m. Kharkiv, 7 hrudnia 2018 r.). Nats. yuryd. un-t imeni Yaroslava Mudroho : za red. A.P. Hetmana, M.V. Shulhy. Kh.: TOV «Oberih», 296 s. S. 244–246. [in Ukrainian].
16. Minenerho: Zaluchennia investytsii u naftohazovu haluz ta sferu krytychnoi syrovyny posylyt enerhetychnu bezpeku Ukrainy [Ministry of Energy: Attracting investments in oil and gas industry and critical raw materials will strengthen Ukraine's energy security] (12.05.2023). Retrieved from: <https://www.kmu.gov.ua/news/minenerho-zaluchennia-investytsii-u-naftohazovu-haluz-ta-sferu-krytychnoi-syrovyny-posylyt-enerhetychnu-bezpeku-ukrainy> [in Ukrainian].
17. Ministerstvo enerhetyky Ukrainy. Diialnist. [Ministry of Energy of Ukraine. Activities.] Retrieved from: <https://mev.gov.ua/storinka/diyalnist> [in Ukrainian].
18. Pro zatverdzhennia Polozhennia pro Ministerstvo enerhetyky Ukrainy [On approval of the Regulation on the Ministry of Energy of Ukraine]: postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 17 chervnia 2020 r. № 507. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/507-2020-%D0%BF#Text> [in Ukrainian].
19. Pro naftu i haz [On oil and gas]: Zakon Ukrainy vid 12 lypnia 2001 r. № 2665-III. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2665-14#Text> [in Ukrainian].
20. Hospodarskyi kodeks Ukrainy [Economic Code of Ukraine]: Zakon Ukrainy vid 16 sichnia 2003 r. № 436-IV. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/436-15#Text> [in Ukrainian].
21. Klasyfikatsiia vydiv ekonomichnoi diialnosti DK 009:2010 [Classification of economic activities DK 009:2010]: nakaz Derzhavnogo komitetu Ukrainy z pytan tekhnichnoho rehuliuвання ta spozhyvchoi polityky vid 11.10.2010 r. № 457. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/vb457609-10#Text> [in Ukrainian].
22. What is Oil and Gas Law? Retrieved from: <https://www.hg.org/oil-and-gas-law.html>
23. Michael Morales. What Is Oil and Gas Law? Retrieved from: <https://legalcareerpath.com/oil-gas-law/>
24. John S. Lowe, (2014), Oil and Gas Law in a Nutshell. *West Academic Publishing*, 6th edition. 550 r.
25. Lubogo, Isaac Christopher (2021). The Law of Oil and Gas in Uganda. *Jescho Publishing House*. Retrieved from: <https://hdl.handle.net/20.500.11951/943>
26. Oil and Gas Law: An Overview for Oil and Gas Investors (19.01.2024). Retrieved from: <https://www.dwenergygroup.com/oil-and-gas-law-an-overview-for-oil-and-gas-investors/#:~:text=Oil%20and%20gas%20law%20is,%2C%20contract%2C%20and%20environmental%20law>
27. Kirin, R., Pavlychenko, A., Khomenko, V., Koroviaka, Ye. (2022). Zakony yak dzherela naftohazovoho prava [Laws as sources of oil and gas law]. Suchasna derzhavna ekolohichna polityka i bezpeka suverennoi

Ukrainy: problemy ta perspektyvy pravovoho zabezpechennia: materialy Vseukr. nauk.-prakt. konf. (m. Kyiv, 28.01.2022 r.). Nauk. red. V. Ustymenko. Chernihiv: Desna Polihraf, 216 s. – S. 24–37. [in Ukrainian].

28. Kirin, R. S. (2023). Aktualni problemy urboekolohichnoho prava [Actual problems of urban-environmental law]: monohrafiia. NAN Ukrainy. Derzhavna ustanova «Instytut ekonomiko-pravovykh doslidzhen imeni V.K. Mamutova Natsionalnoi akademii nauk Ukrainy». Kyiv, Dnipro: Zhurfond, 351 s. DOI: <https://doi.org/10.35668/978-617-14-0043-6> [in Ukrainian].

29. Kirin, R. S. (2017). Problemy rozvytku naftohazovoho zakonodavstva v umovakh mizhnarodnykh intehratsiinykh protsesiv [Problems of development of oil and gas legislation in the context of international integration processes]. Aktualni problemy rozvytku prava i derzhavy v umovakh mizhnarodnykh intehratsiinykh protsesiv : materialy Mizhnar. nauk.-prakt. konf. Dnipro : Un-t mytnoi spravy ta finansiv, 161 s. S. 157–159. [in Ukrainian].

30. Pro rishennia Rady natsionalnoi bezpeky i oborony Ukrainy vid 11 serpnia 2021 roku «Pro Stratehiiu ekonomichnoi bezpeky Ukrainy na period do 2025 roku» [On the Decision of the National Security and Defense Council of Ukraine dated August 11, 2021 «On the Economic Security Strategy of Ukraine until 2025»]: Ukaz Prezydenta Ukrainy vid 11 serpnia 2021 r. № 347/2021. *Ofitsiinyi visnyk Ukrainy*. 2021. № 65, st. 4104. [in Ukrainian].

31. Pro skhvalennia Stratehii enerhetychnoi bezpeky [On approval of the Energy Security Strategy]: rozporiadzhennia Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 4 serpnia 2021 r. № 907-r. *Ofitsiinyi visnyk Ukrainy*. 2021. № 64, st. 4071.

32. Pro vnesennia zmin do pereliku haluzei znan i spetsialnostei, za yakymy zdiisnuietsia pidhotovka zdobuvachiv vyshchoi ta fakhovoi peredvyshchoi osvity [On Amendments to the List of Fields of Knowledge and Specialties in which Applicants for Higher and Professional Higher Education are Trained]: postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 30 serpnia 2024 r. № 1021. *Uriadovyi kurier* vid 10.09.2024 — № 183. [in Ukrainian].

33. Pro Den pratsivnykiv naftovoi, hazovoi ta naftopererobnoi promyslovosti [About the Day of Oil, Gas and Refining Industry Workers]: Ukaz Prezydenta Ukrainy vid 12 serpnia 1993 r. № 302/93. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/302/93#Text> [in Ukrainian].

34. Deiaki pytannia aktsionernoho tovarystva «Natsionalna aktsionerna kompaniia «Naftohaz Ukrainy» [Some issues of the Joint Stock Company “National Joint Stock Company ”Naftogaz of Ukraine”]: postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 14 hrudnia 2016 r. № 1044 (v redaktsii postanovy Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 26 sichnia 2024 r. № 85). Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/85-2024-%D0%BF#Text> [in Ukrainian].

35. Pro zatverdzhennia Klasyfikatora haluzei zakonodavstva Ukrainy [On Approval of the Classifier of Branches of Legislation of Ukraine]: nakaz Ministerstva yustytzii Ukrainy vid 02.06.2004 r. № 43/5. Retrieved from: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v43_5323-04#Text [in Ukrainian].